

ETNIK MADANIYAT-ETNIK TARBIYA ASOSI**Erkinjonova Guljaxon Farxodjon qizi**

Qo‘qon universiteti “Ta‘lim” kafedrasida o‘qituvchisi

ms.guljahon92@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga oilada etnik tarbiya berishda MTT hamkorligi, xususan oiladagi tarbiyaning ahamiyati yoritilgan. Bugungi globallashtirish va axborotlar davrida bolalarga etnik ta‘rbiya berishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishda xalqning boy madaniy va ma‘rifiy merosidan foydalanish masalalari haqida fikr yuritilgan.

Bolalarni malakatimiz tarixi bilan tanishtirish orqali ularda vatanparvarlik, xalqparvarlik, o‘zlikni anglash tuyg‘ularni kamol toptirishning imkoniyatlari keng muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: qadriyat, xalq og‘aki ijodi, tarix, etnik timsollar, kognitiv, axloqiy, estetik, insonparvarlik, milliylik.

Ko‘p millatli xalqlar birdamlikda yashayotgan O‘zbekistonimizda yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs sifatida shakllantirishning muhim shartlaridan biri bu etnik-madaniy ta‘limni to‘g‘ri tashkil etishdir. Tarixga nazar tashlar ekanmiz har bir xalq uzoq davrlardan beri o‘z ona tili, xalq og‘zaki ijodi, etnik timsollari, urf-odatlarini, ma‘naviy-axloqiy qadriyatlari eng yaxshi insoniy fazilatlarini avlodlardan-avlodlarga bezavol sayqallangan tarzda ma‘naviy meros sifatida taqdim etib kelmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarda etnik-madaniy bilimning dastlabki kurtaklari oila bag‘rida shakllantiriladi. Ota-onalar, bobo-buvilarning ko‘magida bolaga xalqimizning zavol bilmas qadriyatlari o‘rgatiladi. Etnik-madaniy tarbiya bola tug‘ilishi bilan boshlanadi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki, bolaga aytilgan allalarda xalqimizning ezguniyatlari jamlangan. Bundan ko‘rinadiki, oila etnik-madaniy qadriyatlarni, an‘analari va ijtimoiy xususiyatlarining o‘chog‘i bo‘lib, bola shaxsning shakllanish jarayonining muhim qismidir, bularning barchasi maktabgacha yoshdagi bolalarning etnik-madaniy tarbiyasini shakllantirish bilan birga ularning ijtimoiy, ma‘naviy, axloqiy, aqliy va jismoniy rivojlanishiga ta‘sir qilishi tayin. Subhasiz, bola bular ta‘sirida ijtimoiy xarakterdagi boshlang‘ich g‘oyalarni o‘zlashtiradi: vatanparvarlik, o‘zlikni anglash, millatparvarlik singari ko‘nikma va malakalarni egallay boshlaydi.

Har bir oilada farzand dunyoga kelar ekan, ota-ona avvalbor uning etnik madaniyatini kamol toptirishni maqsad qilib qo‘yadi va o‘z fikri doirasida bolani o‘zbekona qadriyatlarga tayangan holda tarbilashga intiladi. Bunda bevosita xalqimizning ma‘naviy yodgorgorliklariga, xususan, xalq og‘zak ijodiga murojaat qilib, asar qahramolari timsolida bolalarga tarbiya berishga intiladilar. Oilada bolalarning etnik-madaniy tarbiyasiga e‘tibor berish bir tomondan osondek tuyulsa-da, ikkinchi tomondan ancha murakkab jarayon hisoblanadi. Bu soha ota-onadan ancha ko‘p mehnat va bilimni talab etadi. Ayniqsa bugungi axborot va texnika asrida bolalarga etnik tarbiya berish, etnopedagogika va islomiy-axloqiy me‘yorlarni to‘g‘ri anglash orqali oila va maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarga sharqona tushunchalarning mohiyatini to‘g‘ri anglatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bulardan biri oila atalmiz go‘shaga bo‘lgan mehr, yaqinlarning bag‘ida bo‘lishlik, ularning muhabbatini his qilib turishdek muqaddas tushunchalarni

bolalarning beg‘ubor ruhiyatga singdirish orqali, insonning kuch-qudrati va xotirjamligi oilada ekanligini anglatish orqali dastlab oilaga va yaqinlariga mehri bo‘lish tuyg‘ularini singdirilsa, bolada oila a‘zolariga, yaqinlariga suyanib ish ko‘rish ko‘nikmalari yuzaga keladi. Bugun jamiyatimizda etnik tarbiya borasida bir-biriga zid fikrlar ham mavjud bo‘lib, buning sababi ota-onalarning milliy tariximizni chuqur bilmasliklaridir.

To‘g‘ri bolalarni etnik tarbiyasini oilada mukkamal kamol toptirish ancha qiyin ish. Biz har doim ajdodlarimizning jahon taraqqiyotiga qo‘shgan buyuk ilmiy-madaniy meroslari bilan g‘ururlanib kelamiz, ammo ularni o‘qib-o‘rganmasligimiz oqibatida etnik tarbiya to‘g‘risidagi qarashlarimiz ancha sayozlashib borayotganligini idrok etolmaymiz.

Etnik madaniyatni bolalarimizga o‘rgatish uchun eng avvalo MTTlarda ota-onalar bilan hamkorlikni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishimiz, etnik madaniyatimiz na‘munasi bolgan ilmiy-badiiy asarlarni o‘z bolalariga to‘g‘ri anglatishlariga e‘tibor qaratishimiz zarur. Ota-onalar o‘z farzandlarining etnik-madaniy dunyoqarashini rivojlanib, takomillashib borishiga oilada zamin tayyorlaydilar. Bu soha ota-onadan ancha mehnat talab etadigan insonning ma‘naviy dunyosi, shaxsiy tajribalari bilan bog‘liq. Agar ota-onalar oilada bolalar bilan yaqin munosabatlar o‘rnatmasa, etnik-madaniy tarbiya bo‘rasidagi ishlarning samarasi past bo‘ladi chunki otaona bolaning shaxsini shakllantirishda asosiy namunadir. Bolalarni turli xil xalq sayllariga olib chiqish ham bolada etnik-madaniy tarbiyani kamol toptiruvchi bir vosita hisoblanadi. Bu jarayonda bolalar barcha turdagi qadriyatlarni egallaydilar: kognitiv, axloqiy, estetik va insonparvarlik. Bunday bolalarda bolalarda bag‘rikenlik tuyg‘usini rivojlanadi. Ota merosi qadriyatiga murojaat qilish farzand yashayotgan zaminga hurmat, u bilan faxrlanish tuyg‘ularini tarbiyalaydi. O‘z tarixi va madaniyatidan xabardor bola bilish kelajakda boshqa xalqlar tarixi va madaniyatiga ham e‘tiborli bo‘ladi, oqibqtda bolada boshqa xalqlar madaniyatiga o‘xshash munosabat bilan uyg‘unlashgan holda o‘z xalqining madaniyatini anglash, tushunish, hurmat qilish uchun asos yaratiladi.

Bunday ta‘limni amalga oshirish natijasi yaxlit dunyoqarash va qadriyat yo‘nalishlarining o‘zlashtirilgan tizimidir. Turli xalqlar o‘rtasidagi ta‘lim tizimlari, oilaviy tarbiyaning milliy an‘analari, milliy madaniy an‘analarga asoslangan tarbiya va tarbiyaning zamonaviy shakl va usullari; zamonaviy bolalar va o‘smirlarning yuksak ma‘naviy-axloqiy qadriyatlari va g‘oyalarini rivojlantirishda, ularni madaniy meros bilan tanishtirishda, o‘z ona yurtiga, tabiatiga, oilasiga, ona va onaga qadriyatli munosabatini shakllantirishda etnik an‘analarning o‘rni, o‘z xalqiga, dunyoning turli xalqlarining milliy-madaniy va madaniy va tarixiy an‘analariga qiziqishni rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratadilar.

Sharqona odob-axloq, ilm-u ma‘rifatga chanqoqlik borasida bizning o‘zbek oilalarning o‘ziga xos tarixiy mezonlarini boshqa xalqlarning vakillari bilan taqqoslab bo‘lmaydi. O‘zbek badiiyati va o‘zbek san‘atining nodir asarlari vositasida ham bolalarda etnik madaniyatni kamol toptirish imkoniyati nihoyatda katta. Masalan, “Alpomish”, “Navoiy”, “Ulug‘bek xazinasi”, “Abu Rayhon Beruniy”, “Sen yetim emassan”, “Ilhaq” singari tarixiy filmlari eng yaxshi tarbiya vositasi bo‘lishi mumkin. Xususan. “Navoiy” badiiy filmidagi Alisherning bolaligi, muomalasi, mushohada, yurgizishi, kattalar bilan bo‘lgan muloqotdagi odobi, qobiliyati va ilmga bo‘lgan intilishi va qiziqishlari oiladagi etnik tarbiyaning mahsulidir. Oilada bolalarni bunday ajoyib na‘muna bo‘ladigan obrazlar timsolida bolalarni tarbiyalash davr talabi hisoblanadi. Yuqoridagilar

ko‘rinadiki, tarbiyaning tarixiy asos va milliy targ‘ibotiga tayangan holda olib borishni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Ota-bobolarimiz qoldirgan buyuk tarbiya vositalariga tayangan holda ish ko‘rish, milliy an‘analarimiz to‘g‘risida so‘zlab berish orqali etnik madaniy merosimizni bolalarga targ‘ib qilish zarur. Toki, bolalarimiz, tilimizni, urf-odat va an‘alarimizni, etnik kelib chiqishimizni bilishsin. Oiladagi milliy muhit bola ongiga u tug‘ilishi bilan singdiriladi. Bunda bolaga “yaxshi”, “barakalla”, “Juda odobli bolasan”, “kechiring”, “salomat bo‘ling”, “rahmat” sinari bolani yaxshilik sari yetaklovchi sehrli so‘zlar bilan birga ayrim ta‘qiqlovchi so‘zlar “yomon”, “yomon bo‘ladi”, “mumkin emas” so‘zlarini ham tushuntirish tufayli ularda atrofdagi voqealar va hodisalarni mantiqiy baholash ko‘nikma va malakalarini shakllantirilsa, bola yaxshiliklarga talpinib katta bo‘ladi. Bolaning tarbiyasida bevosita ertak, matal, latifa, rivoyat va afsonalardan o‘rinli foydaniladi.

Bolalarda o‘likni anglash va tarixiy xotirani takomillashtirishda, etnomadaniyatning, xalq qadriyatlarining o‘rni beqiyos. Bola kichikligidan o‘zligini va o‘zi mansub xalqning tarixini sevishga, ardoqlashga o‘rganadi, bu esa o‘z navbatida xalq madaniyatining yanada rivojlanishiga zamin yaratadi. Biz bilamizki, ta‘lim va tarbiya ham xalq ma‘naviyati va madaniyatning bir bo‘lagi hisoblanadi, shuning uchun haqli ravishda ayta olamizki, etnikmadaniyat va ta‘lim-tarbiyani bir-birdan ajratib bolmaydi, ularning har ikkalasi ham bola tarbiyasida birdek ahamiyatga egaligini inobatga olgan holda avloddan-avlodga o‘tishida oilaning, qolaversa ta‘lim tashkilotlarining, pedagog-tarbiyachilarning xizmati katta o‘rnini egallaydi. Jamiyat va davrlar o‘zgarishi tarixiy vaziyatlar ta‘sirida etnomadaniyatning ayrim xususiyatlari o‘zgarib turishi mumkin. Ammo, ijtimoiy hayotimizning asosi sifatida xalq donoligini o‘zida mujassam etgan haqiqiy qadriyatlarni farzandlar ruhiga singdirish orqali eng yaxshilari mutatsiyadan omon chiqadi. Bunda shubhasiz, etnik-madaniy ta‘limning roli kattadir.

Biz ta‘lim jarayonida etnik-madaniyatni bolalar qalbiga singdirishda ikki jihatga alohida e‘tibor berish lozim deb bilamiz. Birinchidan, har bir etnik guruhning o‘z madaniyatini (o‘z bayramlari, urf-odatlarini, marosimlari, o‘ziga xos xalq amaliy san‘ati asarlari) yaratilishi va rivojlanishi uzoq tarixni o‘z ichiga olganligi hamda sinovlardan barqaror o‘tgan holada rivojlanayotganligini va bu qadriyatlar bolalarda o‘z-o‘zini anglash, o‘z “Men”ini, o‘zi mansub bo‘lgan xalqning ruhiyatini o‘zida mujassam etganligi bilan e‘tiborli.

Ikkinchidan, an‘anaviy xalq madaniyatini o‘rganish, asrab-avaylash, rivojlantirish, o‘z xalqining tarixiy asarlari va qadriyatlarini zamonaviy ijtimoiy-madaniy makonga olib o‘tishga qaratilgan turli ijtimoiy-madaniy tashkilotlar, davlat va nodavlat tuzilmalarning faoliyati sifatida qarash ko‘nikmalarini ta‘minlaydi.

Bugungi kunda dunyoning turli burchaklarida etnik o‘zligini unutayotgan xalqlar soni ortib borayotgani haech kimga sir emas, shunday ekan, o‘zbek xalqining o‘zligini asrab qolish masalasi har bir ota-ona va ta‘lim tashkilotlarining eng mas‘uliyatli vazifasi sifatida qaralishi zarur. Bolalarimizga juda kichikligida o‘z ona tilida chiroyli so‘zlashga va uni qadrlashga, ona madaniyati bilan chuqurroq tanishishga kattalar o‘zida mas‘uliyat his qilishlari talab etiladi. Bola kichikligidan o‘z xalqining milliy madaniyatini tushunib, qabul qilib, katta bo‘lsa, keyinchalik o‘zga xalqlar madaniyatini tushunish ham oson kechadi, bu degani boshqa xalqlarning madaniy an‘analarga nisbatan bag‘rikenglik bilan voyaga yetadi.

Madaniyatimiz tarixga nazar tashlar ekanmiz, uning muhim tarkibiy qismlari asrlar osha zavol bilmasdan, etnik madaniyatimizning o‘q ildizini tashkil etib etib kelayotgalligining guvohi bo‘lamiz. Bu o‘q ildizdan olingan va olinajak ozuqa bolalar uchun eng muhim deb hisoblangan shaxs yoki odamlarning fazilatlarini sifatida namoyon bo‘lib kelmoqda.

Bolalarga maktabgacha yoshdan boshlab o‘zini o‘zi mansub bo‘lgan xalq madaniyati va tarixning ob‘yekti va sub‘yekti sifatida anglash ijtimoiy-madaniy bag‘rikenglikni kamol toptirishda etnik-madaniy tarbiya mustahkam zamin vazifasini o‘taydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning etnik-madaniy tarbiyasini rivojlantirish va takomillashtirishda an‘ana va urf-odatlardan foydalanish ularning ijtimoiy, ma‘naviy, axloqiy, aqliy, ruhiy va jismoniy rivojlanishiga ta‘sir qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gulnara Narimanovna Eshchanova. PARADIGMS FOR SOLVING PROBLEMS OF PRESCHOOL EDUCATION. Zenodo, октябрь 2023 г., doi:10.5281/zenodo.10058525.
2. 2.G.Eshchanova. SOCIALIZATION OF REFORMS IN THE SYSTEM OF PRESCHOOL EDUCATION. Zenodo, ноябрь 2022 г., doi:10.5281/zenodo.7375137.
3. G. Erkinjonova ETHNO-CULTURAL EDUCATION: ITS CONCEPT, HISTORICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS Filoloji Ve Kültür Araştırmaları 2024/1 102-112 betlar
4. Erkinjonova, G. (2023). ETNIK-MADANIY TARBIY-BOLA SAXSINI KAMOL TOPTIRUVCHI VOSITA. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 2(24), 383-386.
5. Guljahon Farhodjon Qizi Erkinjonova (2021). BOLALAR KITOBXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA OILANING O‘RNI. Scientific progress, 2 (2), 339-343.
6. Kalendarova Z.K. Maktabgacha ta‘lim: kelajak islohoti. Ilim ham jamiyat. – Nukus, 2018. - № 1. – B. 65-66.
7. Ganiyeva, Muborak. "“Шахс ва жамият” ўқув фанида таълим сифатини оширишнинг муҳим масалалари (Ўрта махсус, касб-хунара таълими муассасалари мисолида)." Архив научных исследований (2020).
8. Ganiyeva, M. (2020). "Шахс ва жамият" ўқув фанида таълим сифатини оширишнинг муҳим масалалари (Ўрта махсус, касб-хунара таълими муассасалари мисолида). Архив научных исследований.
9. Ganiyeva, Muborak. "Тарихий-маданий туризм ва уни ривожлантириш истиқболлари." Архив научных исследований (2020).
10. Ganiyeva, M. (2020). Тарихий-маданий туризм ва уни ривожлантириш истиқболлари. Архив научных исследований.
11. Ganiyeva, Muborak. "Использование педагогических и информационных приёмов в обучении предмета «Обществоведение»." Архив научных исследований (2020).
12. Ganiyeva, M. (2020). Использование педагогических и информационных приёмов в обучении предмета «Обществоведение». Архив научных исследований.

13. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
14. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
15. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
16. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
17. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoiit/article/view/79>
18. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
19. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
20. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.